

INTENSYFIKACJA I DEZINTENSYFIKACJA W JĘZYKU POLSKIM I SŁOWACKIM

Pamięci Mojej Mamy

Sylwia Sojda

Intensyfikacja
i dezintensyfikacja
w języku
polskim i słowackim

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2022

Recenzja

Ewa Komorowska, Maria Papierz

Wprowadzenie	7
Rozdział 1. Kategoria intensywności w badaniach lingwistycznych	15
Intensywność jako kategoria	16
Stan badań nad intensywnością	18
Intensyfikacja i dezintensyfikacja w lingwistyce polskiej	21
Intensyfikacja i dezintensyfikacja w lingwistyce słowackiej i czeskiej	32
Intensyfikacja i dezintensyfikacja w badaniach nad innymi językami	42
Rozdział 2. Intensywność i intensyfikacja w języku	49
Intensywność na tle normy i skali	50
Intensywność a stopniowanie	55
Intensywność a dostateczność	58
Intensywność a ekspresywność	60
Intensywność pośrednia i bezpośrednia	65
Intensywność a intensyfikacja i dezintensyfikacja	66
Rozdział 3. Intensyfikatory w lingwistyce	71
Intensyfikatory na tle części mowy	72
Intensyfikatory jako samodzielne jednostki	76
Rozdział 4. Intensywność w przymiotnikach	87
Intensyfikacja przymiotników	95

Prefiksy w funkcji wzmacniającej	96
Prefiksoidy w funkcji wzmacniającej	104
Sufiksy w funkcji wzmacniającej	124
Dezintensyfikacja przymiotników	132
Prefiksy w funkcji osłabiającej	134
Sufiksy w funkcji osłabiającej	142
Formanty nieciągłe prefiksalnie-sufiksalnie w funkcji osłabiającej	155
Rozdział 5. Intensywność w czasownikach	163
Intensyfikacja czasowników	168
Dezintensyfikacja czasowników	227
Intensywność w czasownikach ekspresywnych	241
Rozdział 6. Intensywność w strukturze semantycznej leksemu	253
Intensywność w przymiotnikach	253
Intensywność w czasownikach	258
Intensyfikacja czasownika	258
Dezintensyfikacja czasownika	269
Podsumowanie	277
Bibliografia i źródła	285
Spis tabel i schematów	319
Wykaz skrótów	320
Indeks osobowy	321
Summary	327
Resumé	331
Streszczenie	335

Wprowadzenie

Odniesienia do kategorii intensywności są obecne w lingwistyce oraz w innych dziedzinach pozalingwistycznych, np. w filozofii czy psychologii. Od ponad stulecia intensywność jest przedmiotem zainteresowania lingwistów z wielu obszarów językowych, którzy opisują ją z różnych perspektyw. Na pierwszy plan wysuwa się perspektywa semantyczna, za którą podąża funkcjonowanie poszczególnych leksemów w wypowiedzeniu, a zatem perspektywa pragmatyczna. Samo zagadnienie intensywności stało się przedmiotem lingwistycznego zainteresowania od czasu opublikowania przez Dwighta Bolingera pracy *Degree Words* (Bolinger, 1972), w której przeplata się bezpośrednio z wyrażaniem stopnia, kwestią gradacji oraz skali. Tak zakreślone ogólne tło pokazuje wielowątkowość podejmowanej tematyki, zasługującej na naukową eksplorację.

Interesująca poznawczo kategoria semantyczna intensywności odzwierciedla się w języku na różnych poziomach: ortoepicznym, ortograficznym, morfologicznym, leksykalnym, semantycznym, syntaktycznym, stylistycznym, a także w obrębie pragmalingwistyki oraz lingwistyki komunikacji. Obejmuje ponadto elementy kategorii ilości, jakości, gradacji i komparacji, co stanowi złożony problem, nie tylko natury lingwistycznej. Przedmiotem językoznawczego opisu w rozprawie jest kategoria intensywności w aspekcie konfrontatywnym polsko-słowackim, opisana przez pryzmat kategorii części mowy.

Przyjmuję wstępnie, że ujawnia się zarówno w procesach intensyfikacji, jak i dezintensyfikacji, a potwierdzenie tego założenia stanowi główny cel pracy. Za trafnością zainicjowania i prezentacji niniejszych badań przemawia fakt, iż mimo nielicznych publikacji poświęconych wyłącznie problematyce intensywności, czy obecnych w literaturze lingwistycznej prac niewielkich objętościowo opisujących interesującą mnie kategorię, brakuje pełniejszego opracowania monograficznego, syntetyzującego to zagadnienie, szczególnie w aspekcie porównawczym polsko-słowackim.

Metodologia prezentowanych badań ma charakter triangulacyjny, oparty na przekonaniu, że nie istnieje jeden, najlepszy sposób pozyskiwania informacji, a każdy z możliwych sposobów pozwala trafnie ująć specyficzny aspekt badanego zjawiska (Denzin, Lincoln, 2009: 260). Celem badacza językoznawstwa konfrontatywnego jest pokazanie, jak znaczenie w jednym języku jest oddawane w innym.

W rozmowie z Zofią Bilut-Homplewicz i Waldemarem Czachurem¹ o kontrastywności w języku, Mariann Skog-Södersved powiedziała: „Moim zdaniem badania kontrastywne powinny nie tylko przynosić nowe wnioski, lecz wspierać każdą komunikację z innymi kulturami i językami oraz postawę otwartości na nie”. Sądzę, że stwierdzenie to oddaje zasadność podejmowania badań porównawczych, szczególnie, gdy zajmujemy się dwoma blisko spokrewnionymi językami: uwrażliwiają nas na istniejące między nimi wielopłaszczyznowe różnice. Ale równie ważne jak różnice, są podobieństwa. Każda analiza kontrastywna powinna dostarczyć odpowiedzi na konkretne pytania, które ją ukierunkowują. Nie sposób jest określić ogólnie, na czym dana analiza się koncentruje, należy wskazać jej cel. Moim nadrzędnym dążeniem w niniejszej rozprawie jest odpowiedź na pytanie, jak przejawia się kategoria intensywności w języku polskim i słowackim. Cele szczegółowe są zakreślone wokół pytań operatywnych: jak kategoria intensywności wyrażana jest w przymiotnikach i czasownikach?; jakie wykładniki wskazują na procesy intensyfikacji i dezintensyfikacji?;

¹ [Http://www.tdk.ur.edu.pl/pliki/KONTRASTYWNO%C5%9A%C4%86.pdf](http://www.tdk.ur.edu.pl/pliki/KONTRASTYWNO%C5%9A%C4%86.pdf) [dostęp: 04.08.2021]

czy porównywane języki dysponują takim samym repertuarem środków służących do wyrażania kategorii intensywności?

Podstawy metodologiczne podejmowanych tu rozważań zostały przyjęte z prac komparatystycznych polsko-rosyjskich Jadwigi Stawnickiej, rosyjsko-słowackich Elli Sekaninovej, polsko-słowackich Marty Vojtekovej, polsko-francuskich Małgorzaty Izert, a następnie poszerzone o metodologie wypracowane na gruncie semantyki, słowotwórstwa czy pragmalingwistyki. Można również dodać, że praca ma charakter słowotwórczo-semantyczny, gdyż przez pryzmat morfemów słowotwórczych poszukuję znaczenia intensywności w opisywanych leksemach. Tak rozumiany eklektyzm i pluralizm badawczy jest sposobem na przeprowadzenie badań dających podstawy do wysuwania wniosków ogólnych. Metodą przyjętą w pracy jest analiza semantyczno-morfologiczna: poszukiwanie znaczeń za pomocą wykładników morfologicznych: afiksów i afiksoidów. Zadanie to przedstawia się jako wyzwanie badawcze oparte na dwóch schematach, gdzie nadrzędna jest metoda opisu kategorii części mowy. Obiektami analizy są polskie i słowackie przymiotniki oraz czasowniki. Wybór jest podyktowany tym, że odnoszą się one do szeroko rozumianych cech, które mogą ulegać wzmacnianiu lub osłabianiu. Inne części mowy pozostają poza obszarem zainteresowania. Badania mają charakter empiryczny, materiałowo-interpretacyjny i zmierzają do zestawienia konfrontatywnego wykładników intensywności w przymiotnikach i czasownikach. Za punkt wyjścia przyjmuję wyodrębnienie zbioru morfemów, które, wnosząc sem intensywności, modyfikują wyraz podstawowy i czynią derywat zintensyfikowanym/zdezintensyfikowanym. *Semem intensywności* („intensemem”) nazywam, za Straś (2008: 22), „rodzaj składnika obecnego w treści znaczeniowej wyrazu, odpowiedzialnego za zwiększenie stopnia nasycenia cechy”. Pojęcia tego używam zamiennie z określeniami *komponent intensywności*, *naddatek semantyczny intensywności*.

Istotą kategorii intensywności jest zwiększenie ilości cechy lub nasilenie akcji w stosunku do – tkwiącej w świadomości użytkowników, intuicyjnie pojmowanej – normy. Norma zajmuje centralną

pozycję na osi intensywności i jest punktem odniesienia („o”) dla wskazywania leksemów o zwiększonej intensywności (intensywnych, na prawo od „o”) oraz o zmniejszonej intensywności (osłabionych, atenuacyjnych, na lewo od „o”).

Analiza materiału źródłowego opiera się na rozróżnieniu intensywności bezpośredniej (wewnętrznej) i pośredniej (zewnętrznej). Są też w lingwistyce wykorzystywane terminy *intensywność eksplicytna* i *implicitna*, w niniejszej pracy będę jednak używać terminów *intensywność bezpośrednia* i *pośrednia*². Intensywność bezpośrednią wyrażają wykładniki morfologiczne oraz semantyczne, intensywność pośrednia natomiast przejawia się występowaniem jej zewnętrznych eksponentów (intensyfikatorów).

Nadrzędnymi założeniami badawczymi uczyniłam kryterium słowotwórcze i semantyczne: chcę opisać semantykę intensywności wyrażaną przez prefiksy, prefiksoidy oraz sufiksy. Taką technikę przyjął przy opisie procesów intensyfikacji i dezintensyfikacji cech wskazywanych przez przymiotniki. Zaadaptowałam schemat zaproponowany przez Małgorzatę Izert (2014: 44), który pozwolił uporządkować derywaty przymiotnikowe według formantów modyfikujących znaczenia w kierunku wzmocnienia lub osłabienia cechy.

Inny zamysł towarzyszył mi przy analizie czasowników. Narzędziem badawczym wykorzystywanym w opisie czasowników podlegających procesom intensyfikacji i dezintensyfikacji jest kategoria rodzaju akcji, która pozwala na ustalenie funkcji intensyfikującej przedrostków czasownikowych. Dlatego – na pierwszym etapie analizy – podział czasowników oparłam o kryterium rodzaju akcji, w obrębie którego, w kolejnym kroku, wskazywałam na semantykę prefiksów, modyfikujących derywaty odczasownikowe. Celowo posłużyłam się taką metodą – nie chciałam powielać znanych z literatury wzorców opisu semantyki czasownika przez pryzmat prefiksacji. Powstał w ten sposób opis oparty na propozycji rodzajów akcji czasownika polskiego i słowackiego z punktu widzenia obecnego w nich

² Por. cecha wyrażana na powierzchni (*explicite*) oraz cecha, która wydaje się tkwić w strukturze głębszej wyrazów (*implicitie*) (Komorowska, 1992: 119–120).

semu intensywności. Na pierwszym poziomie wyróżniłam (w ramach czasowników zintensyfikowanych) znaczenia temporalne i nietemporalne, które następnie wewnątrznie różnicują się w zależności od rodzaju akcji. Znaczenie intensywności okazało się sekundarne. Analogicznie postępowałam przy opisie czasowników zdezintensyfikowanych.

Leksemy przymiotnikowe i czasownikowe wyekscerpowałam ze słowników opisowych języka współczesnego, uzupełniając egzemplifikacjami z naukowych opracowań poświęconych tej problematyce w lingwistyce polskiej i słowackiej. Opierałam się na materiale z *Uniwersalnego Słownika Języka Polskiego* (w wersji elektronicznej 1.0) oraz słowników języka polskiego i języka słowackiego dostępnych online: sjp.pwn.pl, wsjp.pl, slovníky.juls.savba.sk. Taki dobór źródeł czyni moje rozważania synchronicznymi, ponieważ jednak „językowa przeszłość nie jest obojętna językowemu dziś” (Gajda, 2001: 24), sięgam niekiedy do publikacji prezentujących badania diachroniczne. Selekcja materiału w pracach porównawczych oparta o dane słownikowe pozwala uchwycić całokształt możliwości, jakimi dysponuje dany język; z drugiej strony, leksyka w nich rejestrowana należy do różnych odmian językowych. Nie pozwala to na dokonanie paralelnej analizy, choć pokazuje ogólne tendencje charakterystyczne dla porównywanych języków. Dla pozyskanych ze słowników derywatów wskazuję poświadczenia użycia w realnych tekstach, zaczerpnięte z korpusów językowych: Narodowego Korpusu Języka Polskiego (NKJP, wyszukiwarka PELCRA <http://www.nkjp.uni.lodz.pl/>), wyszukiwarka Poliqarp <http://nkjp.pl/poliqarp/>) oraz Korpusu języka słowackiego (Slovenský Národný Korpus – SNK, wersja prim-9.0-public-all, [https://korpus.sk/prim\(2d\)9\(2e\)0.html](https://korpus.sk/prim(2d)9(2e)0.html)), dlatego odstąpiłam od przytaczania danych bibliograficznych przy poszczególnych egzemplifikacjach. Nieliczne wyjątki pochodzą z korpusu słowackiego języka mówionego *Aranea – Omnia Slovaca Publica II* (17.10) 4,34 G, http://aranea.juls.savba.sk/aranea/run.cgi/first?corpname=OmniSLPu_a&reload=1 – oraz z relacyjnego słownika semantycznego *Słowosieć* (<http://plwordnet.pwr.wroc.pl/wordnet/>), co odpowiednio oznaczam. Nie podawałam danych frekwencyjnych z tego względu, że

celem opisu nie było wskazanie częstotliwości użycia poszczególnych derywatów z komponentem intensywności, ale ich egzemplifikacja poprzez poświadczenia kontekstowe, które mają istotne znaczenie z punktu widzenia statusu semantycznego leksemów oznaczających intensywność. Kontekst jest więc ważnym elementem uszczegóławiającym analizę wykładników językowych kategorii intensywności, gdyż może być jednym z elementów pomocnych w ujawnianiu się cechy (Komorowska, 1990: 166).

Ponadto, ze względu na dużą liczbę poświadczeń korpusowych, zostały one ponumerowane, kolejno w poszczególnych rozdziałach (w każdym zaczynam od początku). Przykłady korpusowe, które zawierały błędy ortograficzne, fleksyjne bądź literówki, zmodyfikowałam do wersji poprawnej. Należy tu również zaznaczyć, że dobór derywatów poświadczonych egzemplifikacjami jest moim arbitralnym wyborem. Staralam się dobrać takie przykłady, które nie budzą wątpliwości przy wskazywaniu interesującej mnie problematyki intensyfikacji oraz dezintensyfikacji treści. Dlatego widoczna jest w prezentowanym materiale subiektywna, autorska interpretacja, która stanowi podstawę badań jakościowych w naukach humanistycznych. Przywołuję takie konteksty, które – w moim mniemaniu – dobrze odzwierciedlają interesujące mnie procesy, mając jednocześnie świadomość, że dla niektórych należałoby przywołać szerszy kontekst.

Trzon analizowanego zasobu stanowią leksemy neutralne, zwraca się również uwagę na nacechowanie ekspresywne niektórych derywatów, gdyż intensyfikacja przekazu często dotyczy leksyki o zabarwieniu emocjonalnym (taka leksyka jest opatrzona kwalifikatorami słownikowymi). Stanowi to podstawę do opisu semantyki intensywności w przymiotnikach i czasownikach w poszczególnych językach, oraz konfrontatywnie.

Perspektywę badacza „zdystansowanego” wobec języka polskiego trafnie ujęła Małgorzata Nowakowska, pisząc, że lingwista nie-polonista „jest <<obciążony>> wiedzą o innym systemie językowym, i dlatego nie może nie zauważać różnic i podobieństw między dwoma językami” (Nowakowska, 2021: 17). To przeświadczenie towarzyszyło mi również podczas pisania rozprawy, ponieważ postrzegam zagad-

nienie intensywności w języku słowackim z perspektywy języka polskiego jako ojczystego, co powoduje czasami uwypuklenie czy wręcz asymetrię w opisie niektórych problemów.

Praca składa się z sześciu rozdziałów. Trzy pierwsze mają wyraźny charakter teoretyczny, dotyczą pojmowania kategorii językowej oraz opisywania problematyki intensywności, intensyfikacji oraz definiowania intensyfikatorów w badaniach językoznawczych nie tylko w interesującym mnie aspekcie polsko-słowackim, ale również szerszym. Przywołuję tu prace z obszaru Słowiańszczyzny oraz szerszy kontekst ogóлноeuropejski, czasem nawet na tle badań poza językami Europy. W rozdziale drugim zwracam uwagę na związki opisywanej kategorii intensywności z innymi kategoriami pojęciowymi, oraz wskazuję na różnice pomiędzy intensywnością a intensyfikacją, a w trzecim omawiam różnorodne podejścia do definiowania intensyfikatora we współczesnej lingwistyce. Kolejne trzy rozdziały – o charakterze empirycznym – obejmują analizę konfrontatywną, w której omawiam procesy intensyfikacji oraz dezintensyfikacji w oparciu o kryterium części mowy. Materiał badawczy stanowią wybrane przymiotniki i czasowniki, których znaczenie jest modyfikowane przez komponent informujący o intensywności. Analiza każdorazowo rozpoczyna się od opisu derywatów polskich, aby na ich tle ukazać zintensyfikowane i zdeintensyfikowane formy słowackie. Punktem wyjścia i odniesienia jest system polski. Takie podejście pozwala na wskazanie cech wspólnych dla języka polskiego i słowackiego oraz cech charakterystycznych dla każdego z porównywanych języków. W rozdziale szóstym omawiam przymiotniki i czasowniki polskie i słowackie z wpisaną w ich strukturę cechą intensywności. W podsumowaniu ukazuję realizację sposobu intensyfikacji i dezintensyfikacji w konfrontowanych systemach językowych, zauważając podobieństwo zasad ogólnych oraz różnice pomiędzy sposobami wyrażania kategorii intensywności. Całość pracy dopełnia bibliografia, spisy skrótów, schematów i tabel, indeks osobowy oraz streszczenia w języku polskim, słowackim i angielskim.

Praca jest rozprawą slawistyczną, uplasowaną w obrębie językoznawstwa zachodniosłowiańskiego, dlatego cytaty słowackie i czeskie

pozostawiam w wersjach oryginalnych. Tak samo, choć z innych względów, postępuję z cytatami z języka angielskiego.

W trakcie badań nad kategorią intensywności pojawiło się wiele wątpliwości, kwestii trudnych do jednoznacznego rozstrzygnięcia w jednej monografii, dodatkowo w perspektywie komparatywnej. Wiele z nich jedynie zasygnalizowano. Stanowią one jednak punkt wyjścia do dalszych badań nad kategorią intensywności w szerszym niż jedynie polsko-słowackim aspekcie porównawczym.

W tym miejscu chciałabym podziękować Recenzentkom niniejszej pracy, Pani Profesor Ewie Komorowskiej i Pani Profesor Maryli Papierz za wnikliwą lekturę, przychylne opinie i cenne podpowiedzi, które wpłynęły na ostateczny kształt monografii. Dodatkowo, dziękuję Paniom Profesor oraz Pani Profesor Krystynie Kleszczowej za życzliwość i pomoc, której mi udzielały. Szczególne słowa podziękowania kieruję do moich najbliższych i przyjaciół. Za okazywaną miłość, wsparcie i wyrozumiałość dziękuję mężowi Krzysztofowi, córkom Kindze, Oli i Dominice. Doceniam też przyjacielską życzliwość pozostałych bliskich mi osób.

Spis tabel i schematów

Tabela 1.	Zestawienie formantów afiksalnych służących derywowaniu przymiotników zintensyfikowanych i atenuacyjnych	s. 160
Tabela 2.	Formanty czasownikowe intensyfikujące i atenuacyjne	s. 242
Schemat 1.	Oś normy	s. 55
Schemat 2.	Wykładniki stopnia	s. 60
Schemat 3.	Od subiektywności do emfazy	s. 64
Schemat 4.	Klasyfikacja intensyfikatorów leksykalnych	s. 75
Schemat 5.	Typologia intensyfikatorów względem normy i stopnia	s. 82
Schemat 6.	Skala intensywności dla czasownika <i>brániť sa</i>	s. 83
Schemat 7.	Intensywność w przymiotnikach	s. 88
Schemat 8.	Definiowanie intensywności w czasownikach	s. 166
Schemat 9.	Skala intensywności w czasownikach	s. 168

Wykaz skrótów

- DSZSS – Dynamika słownej zásoby súčasnej slovenčiny*
EJO – Encyklopedia językoznawstwa ogólnego
GWJP – Gramatyka współczesnego języka polskiego
GWJP–M – Gramatyka współczesnego języka polskiego – Morfologia
KSSJ – Krátky slovník slovenského jazyka
MSJ – Morfológia slovenského jazyka
NKJP – Narodowy Korpus Języka Polskiego
RMSS – Retrográdny morfematický slovník slovenčiny
RSS – Retrográdny slovník slovenčiny
SDor – Słownik Języka Polskiego, red. W. Doroszewski
SDu – Słownik współczesnego języka polskiego, red. B. Dunaj
SESS – Stručný etymologický slovník slovenčiny
SNK – Slovenský národný korpus
SSJ 59–68 – Slovník slovenského jazyka 1959–1968
SSS – Synonimický slovník slovenčiny
SSSJ – Slovník súčasného slovenského jazyka
SWO – Słownik wyrazów obcych
USJP – Uniwersalny Słownik Języka Polskiego, red. S. Dubisz
WSJP – Wielki Słownik Języka Polskiego, red. P. Źmigrodzki

Indeks osobowy

- Agrell Sigurd Per 173, 190, 197
Aijmer Karin 46
Anderson Curtis 47
Apresjan Jurij 42, 52, 59
Arystoteles 16
Athanasiadou Angeliki 45, 63, 64, 75, 76
- B**alabaniak Dagmara 25–27, 30, 53–55, 59, 60, 69, 73, 76–78
Bartáková Jarmila 90–92, 101, 133, 140, 141, 148, 149, 151, 152, 155, 157
Batinić Mía 44
Belskaja Elena 42
Beltrama Andrea 45
Bilut-Homplewicz Zofia 8
Blicharski Maciej 27, 28
Bodnárová Martina 83, 84
Bogusławski Andrzej 125, 197
Bolinger Dwight 7, 19, 20, 44, 72–74, 280
Bondarko Vladimirović Alexander 172
Bordet Lucile 44, 47, 72, 73
- Borst Eugen 19
Bosák Ján 37
Burkacka Iwona 105
Buzássyová Klára 37
- C**acchiani Silvia 45, 47, 55
Chudyk Dorota 22, 58
Cichońska Maria 17
Constantinou Harris 45
Cvejnová Jitka 39–41
Cychnerska Anna 26
Cyran Władysław 21, 22
Czachur Waldemar 8
- Č**ervenková Irena 52
Čižmárová Libuše 42
- D**anielewiczowa Magdalena 77
Denzin Norman K. 8
Didun Lilija 43
Dokulil Miloš 172, 241, 244–246
Dolník Juraj 67, 68, 78, 79

- Durham Mercedes 46
 Dziwirek Katarzyna 46, 58, 78
- E**
 Efimova Alla 43
 Efthymiou Angeliki 47
 Ejsmunt-Wieczorek Izabela 206, 230, 231, 233
- F**
 Faridovna Shangaraeva Liya 43
 Farr James Marron 19
 Fijałkowska Wanda 69
 Foltran Maria José 47
 Frančić Vilim 247
 Fuchs Robert 45
 Furdík Juraj 88, 92, 93, 100, 106, 132, 155, 157, 226
- G**
 Gabelkhamitovna Mingazova Nailya 43
 Gajda Stanisław 11
 Gavriilidou Zoé 47
 Glebovich Subich Vitaly 43
 González-Díaz Victorina 46
 Góraska Elżbieta 25
 Grabias Stanisław 61
 Greenbaum Sidney 44, 74, 75
 Grickat Irena 247, 249
 Grochowska Alina 28, 135, 136, 143–145, 148, 197, 211, 232
 Grochowski Maciej 27, 55, 229
 Grzegorzczkova Renata 17, 18, 22, 39, 49, 50, 58–60, 66, 72, 73, 88, 90, 91, 97, 98, 102, 103, 125, 132, 135, 138, 139, 143, 211
- H**
 Hansmanová Júlia 18, 36, 37, 64, 66, 68, 167, 168, 228
- Hirschová Milada 250
 Horecký Ján 37, 93
- I**
 Isačenko Alexander 218
 Ivancha Aleksandra V. 43
 Ivanová Martina 55, 89, 238
 Ivanová-Šalingová Mária 39, 55, 89, 100, 149, 157, 158, 159
 Izert Małgorzata 9, 10, 26, 77, 95, 122–124
- J**
 Jadacka Hanna 55, 56, 88, 89, 105, 136, 139, 142, 143, 148
 Jahn Jan 34
 Jakubczak Ireneusz 25
 Jakubowicz Mariola 29
 Janjušević Olivieri Ana 44
 Janočková Nicol 173, 175, 183, 213, 243, 245, 249
 Janus Elżbieta 20, 23, 48, 58, 68, 73, 74, 253
 Jaros Irena 28, 134, 135, 227
 Jarošová Alexandra 110, 175, 183
 Jurkowski Marian 31
- K**
 Kačala Ján 16, 17
 Kallas Krystyna 88, 96, 125, 126, 133–135
 Káňa Tomáš 244
 Kaproń-Charzyńska Iwona 105
 Karolak Stanisław 55, 172
 Karpluk Maria 28, 101, 133
 Katunar Daniela 251
 Kątny Marian 173
 Khoiril Anam Moh 47

- Kiklewicz Aleksander 172, 203, 260
 Kirschbaum Ilja 45
 Kisiel Anna 77, 78
 Kleszczowa Krystyna 14, 24, 29 30,
 50–52, 59, 96, 97, 101, 142, 153,
 154, 167, 201, 215, 216, 229, 234,
 235, 237, 253, 254, 264
 Kochová Pavla 105
 Komorowska (z d. Śmieszkiewicz)
 Ewa 10, 12, 14, 22, 23, 58, 59, 229
 Koneski Blaže 247
 Kopečný František 33, 34
 Koç Ebru Melek 47
 Korytkowska Małgorzata 166, 193
 König Ekkehard 46
 Kralčák Lubomír 35, 36, 49, 52,
 66–68, 81–83, 213, 214
 Kreja Bogusław 28, 124–126, 143,
 144, 246
 Kresić Marijana 44
 Krupianka Aleksandra 204, 230
 Kryżan-Stanojević Barbara 116, 118
 Křižková Helena 39, 73
 Kurkowska Halina 152, 153
 Kurnaz Mesut 47
 Kusuma Invandri 47

L
 Labov Wiliam 15
 Laskowski Roman 60
 Liebrecht Christine 45
 Lincoln Yvonna S. 8
 Lisczyk-Kubina Karolina 194, 214,
 216, 217
 Łaziński Marek 172, 173, 175, 181,
 190

M
 Maciejewski Witold 220
 Malanowska-Statkiewicz Marta 243
 Maldijeva Viara 26
 Mathesius Vilém 32, 33, 62, 167
 Mazurkiewicz-Sułkowska Julia 171
 Meľčuk Igor 54
 Mendez-Naya Belen 46, 47
 Miko František 34, 84
 Milewski Stanisław 246
 Misz Henryk 77
 Mitrenga Barbara 24, 25, 30, 69, 96,
 97, 101
 Morciniec Norbert 203
 Mrázek Roman 33
 Mustajoki Arto 172
 Mycawka Mirosława 113, 123

N
 Nagórko Alicja 52, 54, 93, 96, 125
 Napoli Maria 44
 Nekula Marek 39
 Nowakowska Małgorzata 12, 168
 Nowosad-Bakalarczyk Marta 16, 18, 53
 Nóbrega Vitor Augusto 47

O
 Ološtiak Martin 37, 38, 63, 88, 90, 106,
 107, 109, 110, 115, 118, 131, 132, 155,
 157, 174, 194, 196, 197, 210, 226, 230,
 235, 236, 238, 239, 243, 245, 249, 251
 Opavská Zdenka 41, 122
 Orzechowska Hanna 31
 Osowski Błażej 28

P
 Padučeva Elena 260
 Pakuła-Borowiec Joanna 104, 105,
 113, 122

- Paradis Carita 45, 68
 Partington Alan 44, 45
 Pastuchowa Magdalena 173, 192, 193,
 195, 196
 Pavić Pintarić Anita 44
 Pavlovič Jozef 238, 245
 Pawelec Radosław 30
 Peciar Štefan 67, 208, 217, 218, 223,
 236
 Perzowa Henryka 135, 136
 Piernikarski Cezar 52, 172, 173, 184,
 220, 226, 233, 234
 Pisarčíková Mária 249
 Poljanskij Aleksandr N. 24, 25
 Przybylska Renata 116, 117, 190, 191,
 192, 197, 204, 205, 211
 Puzynina Jadwiga 23, 24, 68, 132
- Q**uirk Randolph 44, 74, 75
- R**eichelt Susan 46
 Rejter Artur 61, 62
 Revenko Inna 43
 Roberts Chris 46
 Rodionova Svetlana 43, 73, 76
 Rychło Mikołaj 125
 Rycielska Beata 52
- S**afarewicz Jerzy 21
 Sapir Edward 31, 54, 55
 Schweinberger Martin 46
 Sekaninová Ella 9, 172–175, 183, 210,
 211, 222, 223, 230
 Sędziak Henryka 272
 Siemund Peter 46
- Sidorova Tatiana 43
 Siutkina Nadezhda P. 42, 49
 Skog-Södersved Mariann 8
 Skubalanka Teresa 60, 61
 Smółkowa Teresa 102, 124, 127, 137, 140
 Sojda Sylwia 24, 25, 36, 54, 67, 68,
 77, 99, 105, 227
 Sokolová Jana 38
 Sokolová Miloslava 18, 175, 183, 213,
 249
 Sokółowska Olga 125
 Sowa-Krzyszowska Lucyna 153
 Stawnicka Jadwiga 9, 57, 164, 172
 –178, 190, 192, 193, 195–199, 204,
 205, 210, 212, 214, 215, 219, 221,
 225, 229, 237, 238
 Stoffel Cornelis 19, 75
 Stojanov Stojan 247
 Stratton James M. 46
 Straś Ewa 9, 17, 18, 25, 42, 49, 52, 54,
 56, 60, 61, 65, 76, 105, 169
 Szymanek Bogdan 90, 124, 125, 143
 Szymańska Monika 29
 Szymański Tadeusz 243
 Szymczak-Rozlach Mariola 249
 Szymik-Grysczyk Marzena 20, 21
- Ś**miech Witold 27, 69, 164, 204, 206,
 207, 215, 216, 219, 222
- Š**ikra Juraj 34, 35, 52
 Škerlj Stanko 247
 Šmidová Pavla 41
- T**agliamote Sali A. 46

- Tao Hongyin 45
 Tekiel Danuta 102, 124, 127, 137, 140
 Terenteva Elena 43
 Termińska Kamilla 50–52
 Topolińska Zuzanna 48
 Tošović Branko 163
 Trávníček František 148
 Trześniowska Lidia 28, 133, 135, 138
 Turanskij Igor 43
- U**
 Ubin Ivan Ivanovich 43
 Urbańczyk Stanisław 101
- V**
 Vidović-Muha Ada 247
 Vojteková Marta 9, 38, 88, 93, 94, 103,
 106–109, 127, 133, 138, 155, 157
- W**
 Wajszczuk Jadwiga 75, 77
 Warchoń Stefan 246, 247
 Wasiljev Leonid M. 17
- Waszakowa Krystyna 113, 123, 124
 Węgiel Maria 23
 Wierzbicka Anna 31
 Wierzbicka-Piotrowska Elżbieta 28, 29
 Winkler-Leszczyńska Irena 153, 154
 Witkowska Paulina 171, 192, 215
 Wrocławska Elżbieta 246–248
 Wróbel Henryk 57, 66, 171, 175
 Wysoczański Włodzimierz 24, 25,
 132, 133
- X**
 Xiao Richard 45
- Z**
 Zawrotna Magdalena 25
 Zima Jaroslav 33, 42, 62, 63
- Ż**
 Żurowski Sebastian 237
- Ž**
 Žolkovskij Aleksandr 54

Intensification and deintensification in Polish and Slovak

Summary

The category of intensity is a cognitively interesting semantic category, which is reflected in language on many levels. The object of description in the study is the category of intensity in the Polish-Slovak confrontative aspect, presented on the example of formal morphological exponents, through the prism of parts of speech: adjectives and verbs.

The research perspective is based on a broad view of intensity as a category including dynamic processes of intensification and deintensification (attenuation): to the right of the neutral point is referred to as intensification, the expression of intensity to the left of the norm is called deintensification.

The conclusions drawn from the analysis demonstrate numerous similarities between the languages under comparison, while the differences concern more specific issues. The Polish language has a greater range of morphological exponents indicating the process of intensification, while in Slovak there is a richer repertoire of affixes denoting deintensification. In Slovak, it is also more common for the category of expressivity to intersect with intensity. In the analysis of verbs, a broader set of prefixes modifying verbal derivatives characterises the Polish language; a greater polyfunctionality of Polish verbal prefixes within the distinguished kinds of action.

The category of intensity is reflected in language on many levels and over-

laps with the categories of quantity, quality, gradation and comparison, which is a complex problem, not only of linguistic nature.

The work consists of an introduction, six chapters, a conclusion and a list of references and sources. The first chapter, of a descriptive nature, presents the state of research on the categories of intensity and intensification in Polish and Slovak against a broader background of West Slavic, Slavic and other languages of the world. It addresses the issue of intensity as a category, and the relationship between the processes of intensification and deintensification, which are described separately in the monograph.

The second chapter is devoted to the problem of the relation of intensity to other conceptual categories in language. Intensity, the essence of which is the increase in the amount of a feature or the intensification of an action by various means, has already been described in multiple aspects in the linguistic literature. Its reference to features of different intensities (gradable) is emphasised. Information about the intensity of a given feature is provided by comparing it with another feature, i.e. by comparison, or by reference to a norm, a situation accepted as normal. Another issue addressed in Chapter Two is the relationship of intensity to the category of sufficiency. It is the reference to the norm in the degree of sufficiency, either too much (excessive) or too little (subnormative). Thus, in the aspect of sufficiency reference is made to the intensification of a feature and its deintensification. The analysis also covers the relationship between intensity and expressivity in language. Expressivity, which is an indicator of additional colouring of a given linguistic unit, often intersects with intensity, understood as a quality inherent in the semantic structure of a lexeme. We can speak of a distinction between inherent, adherent and contextual expressivity. Very important for the whole analysis undertaken in this study is the part about direct and indirect intensity; here the methodological assumptions of the study are presented. A distinction is made between direct and indirect intensity. The former is expressed internally through a feature embedded in the structure of the lexeme or indicated by formal markers in the form of affixes. The indirect, external intensity is brought into the utterance by lexical intensifiers, usually with a meaning synonymous to *very* (*vel'mi*). This type of intensity is not described in detail in the study; the main attention is paid to the formal determinants of the category of intensity in the Polish-Slovak confrontative aspect. The last subchapter shows the relationship between the static category

of intensity and the dynamic process of intensification. The starting point is quantitateness – understood as the quantity of quality of a feature, expressed by degree – which shows the close relation between degree and quantity. The modification of the meaning of a lexeme occurs in the process of its intensification or deintensification: if the intensity of a feature (or verb action) is strengthened, we are referring to intensification; if it is reduced (weakened), we are dealing with a process of deintensification. This can take place by means of lexical exponents (intensifiers and disintensifiers) or processes occurring within the lexeme – using word-formation techniques. It follows from the above that the terms intensity and intensification should not be equated.

The information about features is conveyed by adverbs of degree. They are most often described in the literature in terms of their function as intensity exponents, or intensifiers. Intensifiers themselves are not the subject of a detailed description in the monograph, but attention is drawn in the third chapter to their definition and distinction in linguistics, with particular reference to Polish and Slovak studies, against the background of parts of speech and as independent lexical units. In Polish linguistics they are most often treated as a class of meta-predicates, while in Slovak linguistics they are analysed against the background of the Bolinger's distinction into reinforcing and attenuating modifiers.

The fourth, fifth and sixth chapters, which analyse lexical material extracted from descriptive dictionaries of Polish and Slovak, are clearly analytical in character. The subject of description is adjectives and verbs in the compared systems of closely related languages, because in these two categories of parts of speech the category of intensity is the most pronounced. The main methodological assumption is the description of morphological exponents of intensity, which are prefixes, prefixoids and suffixes. Such an overarching division has also been applied to the lexical material.

Adjectives are described in the fourth chapter, which has been divided into two main parts, concerning intensification and deintensification of adjectives. In each of them there is an additional section devoted to the reinforcing function of prefixes, prefixoids and suffixes. The part describing the process of deintensification discusses the role of prefixes and suffixes, as well as discontinuous, prefixal-suffixal formants.

Chapter Five is devoted to the category of intensity in Polish and Slovak verbs. Three subsections are distinguished in it, devoted to intensification,

deintensification of the verb and expressive verbs, in which the category under consideration is visible. The sixth chapter identifies those adjectives and verbs in which the component of intensity is inherent. The distinction is made between intensity in adjectives, illustrated on the example of parametric lexemes, which can be defined by a comparative degree (*very* and *big = bigger than...*) and on the example of the conceptual categories of *sound*, *speed*, and *force* expressed by verbs.

Conclusions drawn from the conducted analysis indicate numerous similarities between typologically close languages. The differences observed concern specific issues: in the Polish language there is a greater range of morphological exponents indicating the process of intensification, while in Slovak there is a richer repertoire of affixes denoting deintensification. In Slovak, too, the category of expressivity more often overlaps with intensity. A broader set of prefixes modifying verbal derivatives has been noticed in the Polish verbs; the analysis has also shown a greater polyfunctionality of Polish verbal prefixes within the distinguished kinds of action.

Keywords: category of intensity, intensification, deintensification, attenuation, attenuator, intensifier, deintensifier, kind of action, expressive verb, prefix, suffix, prefixoid, prefixal-suffixal formant

Intenzifikácia a deintenzifikácia v poľskom a slovenskom jazyku

Resumé

Katégoria intenzity je sémantická katégoria, ktorá sa v jazyku odráža na viacerých úrovniach.

Predmetom popisu v monografii je uvedená katégoria v poľsko-slovenskom konfrontačnom aspekte, prezentovaná na pozadí formálnych morfológických exponentov, cez prizmu slovného druhu: adjektíva a slovesa.

Analýza odzrkadľuje početné podobnosti medzi typologicky príbuznými jazykmi. Zaznamenané rozdiely sa týkajú konkrétnych problémov. V poľštine je väčší rozsah morfológických exponentov označujúcich proces intenzifikácie, kým v slovenčine je repertoár afixov označujúcich deintenzifikáciu bohatší. Aj tu sa katégoria expresivity častejšie prelína s intenzitou. V rámci slovies bola zaznamenaná širšia množina predpôn modifikujúcich slovesné deriváty v poľštine, analýza ukázala aj väčšiu polyfunkčnosť poľských slovesných predpôn v rámci rozlišovaných skupín slovesných akčných typov.

Intenzita sa v jazyku prelína s katégoriami kvantity, kvality, gradácie a porovnávania, čo je komplexný problém nielen lingvistického charakteru.

Práca pozostáva z úvodu, šiestich kapitol, zhrnutia a zoznamu bibliografií a prameňov. Prvá kapitola, referenčného charakteru, obsahuje stav výskumu katégorií intenzity a intenzifikácie v poľštine a slovenčine v širšom kontexte západoslovanských a slovanských jazykov a v iných jazykoch sveta. Analyzuje

sa problematika intenzity ako kategórie a vzťahu medzi procesmi intenzifikácie a deintenzifikácie, ktoré sú v monografii popísané samostatne.

V druhej kapitole sa venujeme problému vzťahu intenzity s inými pojmovými kategóriami. Intenzita, ktorej podstatou je zvýšenie počtu črty alebo zvýšenie účinku rôznymi prostriedkami, už bola v lingvistickej literatúre opísaná vo viacerých aspektoch. Informáciu o intenzite javu predkladáme jeho porovnaním s iným javom, t. j. porovnaním alebo odkazom na normu (resp. na situáciu, ktorá sa považuje za normálnu). Ďalšou otázkou je vzťah medzi intenzitou a kategóriou dostatočnosti. Ide tu o dostatočne, príliš veľa (nadbytočný, nadnormatívny) alebo príliš málo (subnormatívny) odkaz na normu. Z toho dôvodu sa v uvedenom aspekte hovorí o intenzifikácii vlastnosti a jej deintenzifikácii. Často sa vyskytuje aj vzťah intenzity a expresivity v jazyku. Expresivita, ktorá ukazuje dodatočnú farebnosť jazykovej jednotky, sa často kríži s intenzitou, chápanou ako znak vpísaný do sémantickej štruktúry lexémy. Ide o rozlíšenie medzi inherentnou, adherentnou a kontextovou expresivitou. Metodologické základy práce predstavuje časť venovaná priamej a nepriamej intenzite. Priama (vnútorná) intenzita je vnútorne vyjadrená prostredníctvom vlastnosti vpísanej do štruktúry lexémy alebo naznačenej formálnymi determinantmi vo forme afixov. Vonkajšiu (nepriamu) intenzitu privádzajú do výpovede lexikálne intenzifikátory, najčastejšie synonymá k *veľmi* ('bardzo'). Tento typ nie je v práci bližšie objasnený, hlavná pozornosť sa venuje formálnym determinantom kategórie intenzity v poľsko-slovenskom konfrontačnom aspekte. Posledná podkapitola reflektuje vzťah medzi staticky definovanou kategóriou intenzity a dynamickým procesom intenzifikácie. Modifikácia významu lexémy prebieha v procese jej intenzifikácie alebo deintenzifikácie: ak sa zosilňuje intenzita príznaku (alebo činnosti slovesa), máme na mysli intenzifikáciu; ak je znížená (oslabená), dochádza k procesu deintenzifikácie. Môže prebiehať pomocou vonkajších lexikálnych exponentov (intenzifikátorov a deintenzifikátorov/atenuátorov) alebo prostredníctvom procesov vo vnútri lexémy – s využitím slovtvorných postupov. Z uvedeného vyplýva, že pojmy intenzita a intenzifikácia by sa nemali stotožňovať.

Informácie o príznakoch uvádzajú príslovky stupňa. Najčastejšie je v lingvistike prezentovaná ich funkcia exponentov intenzity, teda zosilňovačov. Samotné intenzifikátory nie sú predmetom podrobného opisu. V tretej kapitole sa však sústreďujeme na ich vymedzenie a rozlíšenie v predmetnej literatúre

s osobitným dôrazom na poľský a slovenský výskum, pri čom sú prezentované na pozadí slovných druhov a ako samostatné lexikálne jednotky. V poľskej lingvistike sa s nimi najčastejšie zaobchádza ako s triedou metapredikátov, zatiaľ čo v slovenskej lingvistike sa analyzujú na základe bolingerovho rozlíšenia vzostupných a zoslabujúcich modifikátorov.

Štvrtá, piata a šiesta kapitola majú analytický charakter: sú venované analýze lexikálneho materiálu excerpovaného z popisných slovníkov poľského a slovenského jazyka. Predmetom výskumu sú prídavné mená a slovesá, pretože v týchto dvoch kategóriách slovných druhov je najvýraznejšie vyjadrená kategória intenzity. Hlavným metodickým predpokladom je popis morfológických prostriedkov intenzity: predpôň, prefixoidov a prípon. Takéto zastrešujúce členenie sa uplatnilo aj pri lexikálnom materiáli.

Prídavné mená sú vymedzené v štvrtej kapitole, rozdelené na dve hlavné časti: jedna ukazuje intenzifikáciu, druhá deintenzifikáciu adjektív, a ďalej je vnútorne členená na podkapitoly o posilňovacej a zoslabujúcej funkcii predpôň, prefixoidov, prípon a prefixálno-suffixálnych formantov.

Piata kapitola ukazuje kategóriu intenzity v poľských a slovenských slovesách. Vydelené sú tri podkapitoly: týkajúce sa intenzifikácie, deintenzifikácie slovesa a slovenských expresívnych slovies. V šiestej kapitole sú uvedené tie prídavné mená a slovesá, ktoré vo svojom základe obsahujú zložku intenzity.

Kľúčové slová: kategória intenzity, intenzifikácia, deintenzifikácia, intenzifikátor, deintenzifikátor/atenuátor, spôsob slovesného deja, expresívne sloveso, prefix, sufix, prefixoid, prefixálno-suffixálny formant

Intensyfikacja i dezintensyfikacja w języku polskim i słowackim

Streszczenie

Kategoria intensywności jest interesującą poznawczo kategorią semantyczną, która odzwierciedla się w języku na wielu poziomach. Przedmiotem opisu w rozprawie uczyniono kategorię intensywności w aspekcie konfrontatywnym polsko-słowackim, przedstawioną na przykładzie formalnych wykładników morfologicznych, przez pryzmat części mowy: przymiotnika i czasownika.

Perspektywę badawczą oparto na szerokim ujęciu intensywności, jako kategorii obejmującej dynamiczne procesy intensyfikacji i dezintensyfikacji (atenuacji): na prawo od punktu neutralnego jest mowa o intensyfikacji, wyrażanie intensywności na lewo od normy jest nazwane dezintensyfikacją.

Wnioski z przeprowadzonej analizy obrazują liczne podobieństwa pomiędzy porównywanymi językami, a różnice dotyczą kwestii szczegółowych. Język polski ma większy zasób wykładników morfologicznych wskazujących na proces intensyfikacji, w słowackim natomiast bogatszy jest repertuar afiksów oznaczających dezintensyfikację. Tu również częściej krzyżuje się z intensywnością kategoria ekspresywności. W analizie czasowników szerszy zestaw prefiksów modyfikujących derywaty czasownikowe charakteryzuje język polski; zauważono też większą polifunkcyjność polskich przedrostków werbalnych w ramach wyróżnionych grup rodzajów akcji czasownika.

Kategoria intensywności odzwierciedla się w języku na wielu poziomach oraz krzyżuje się z kategoriami ilości, jakości, gradacji i komparacji, co stanowi złożony problem, nie tylko natury lingwistycznej.

Praca składa się z wprowadzenia, sześciu rozdziałów, podsumowania oraz wykazu bibliografii i źródeł. Rozdział pierwszy, o charakterze referującym, zawiera stan badań na temat kategorii intensywności i intensyfikacji w języku polskim i słowackim na szerszym tle języków zachodniosłowiańskich, słowiańskich oraz w innych językach świata. Podejmowane jest tu zagadnienie

intensywności jako kategorii, oraz związku pomiędzy procesami intensyfikacji i dezintensyfikacji, które są w monografii opisywane osobno.

Rozdział drugi jest poświęcony problematyce związku intensywności z innymi kategoriami pojęciowymi w języku. Intensywność, której istotę stanowi zwiększenie ilości cechy lub nasilenie akcji przy wykorzystaniu różnorodnych środków, była już opisywana w wielorakich aspektach w literaturze lingwistycznej. Podkreśla się jej odniesienie do cech o różnym natężeniu (stopniowalnych). Informacja o intensywności danej cechy wnoszona jest przez zestawienie jej z inną cechą, czyli przez porównanie lub przez odniesienie do normy, sytuacji przyjętej jako normalna. Kolejnym podejmowanym zagadnieniem w rozdziale drugim jest związek intensywności z kategorią dostateczności. Jest to odniesienie do normy w stopniu dostatecznym, zbyt dużym (nadmiarowym) lub zbyt małym (podnormatywnym). W aspekcie dostateczności mówi się zatem o intensyfikacji cechy oraz jej dezintensyfikacji. Analizie poddano również zależność intensywności i ekspresywności w języku. Ekspresywność, będąca wskaźnikiem dodatkowego zabarwienia danej jednostki językowej, często krzyżuje się z intensywnością, pojmowaną jako cecha wpisana w strukturę semantyczną leksemu. Można mówić o rozróżnieniu ekspresywności inherentnej, adherentnej oraz kontekstowej. Bardzo istotną dla całej analizy podejmowanej w pracy jest część o intensywności bezpośredniej oraz pośredniej; tu przedstawia się założenia metodologiczne pracy. Rozróżniona zostaje intensywność bezpośrednia oraz pośrednia. Pierwsza wyraża się wewnątrznie poprzez cechę wpisaną w strukturę leksemu lub wskazaną przez wyznaczniki formalne w postaci afiksów. Intensywność pośrednią, zewnętrzną wnoszą do wypowiedzi intensyfikatory leksykalne, najczęściej o znaczeniu synonimicznym do *bardzo (vel'mi)*. Ten typ intensywności nie jest szczegółowo opisywany w rozprawie, główną uwagę poświęcono wyznacznikom formalnym kategorii intensywności w aspekcie konfrontatywnym polsko-słowackim. Ostatni podrozdział wskazuje na zależności pomiędzy statycznie ujmowaną kategorią intensywności a dynamicznym procesem intensyfikacji. Punktem wyjścia jest ilościowość – ujmowana jako ilość jakości cechy, wyrażana stopniem – co pokazuje na ścisłą zależność stopnia i ilości. Modyfikacja znaczenia leksemu zachodzi w procesie jego intensyfikacji lub dezintensyfikacji: jeśli intensywność cechy (lub akcji czasownika) ulega wzmocnieniu, mamy na myśli intensyfikację; jeśli zmniejszeniu (osłabieniu), mamy do czynienia z procesem dezintensyfikacji. Może się to odbywać za pomocą wykładników leksykalnych

(intensyfikatorów i dezintensyfikatorów) lub procesów zachodzących wewnątrz leksemu – z wykorzystaniem technik słowotwórczych. Z powyższego wynika, że pojęć intensywność i intensyfikacja nie należy utożsamiać.

Informacje o cechach przekazują przysłowki stopnia. Są one najczęściej w literaturze opisywane w funkcji wykładników intensywności, czyli intensyfikatorów. Same intensyfikatory nie są przedmiotem szczegółowego opisu w monografii, zwraca się jednak w rozdziale trzecim uwagę na ich definiowanie i wyróżnienie w lingwistyce, ze szczególnym uwzględnieniem badań polskich i słowackich, na tle części mowy oraz jako samodzielne jednostki leksykalne. W lingwistyce polskiej są najczęściej traktowane jako klasa metapredykatów, w językoznawstwie słowackim natomiast analizowane w oparciu o bolingerowskie rozróżnienie na modyfikatory wznoszące i osłabiające.

Wyraźny charakter analityczny mają rozdziały: czwarty, piąty oraz szósty, w których przeprowadzona jest analiza wyekscerpowanego ze słowników opisowych języka polskiego i słowackiego materiału leksykalnego. Przedmiotem opisu uczyniono przymiotniki i czasowniki w konfrontowanych systemach języków bliskopokrewnych, gdyż w tych dwóch kategoriach części mowy kategoria intensywności jest najbardziej wyrazista. Głównym założeniem metodologicznym jest opis morfologicznych wykładników intensywności, jakimi są prefiksy, prefiksoidy oraz sufiksy. Taki też nadrzędny podział zastosowano dla materiału leksykalnego.

Przymiotniki opisano w rozdziale czwartym, który podzielony został na dwie główne części: dotyczącą intensyfikacji oraz dezintensyfikacji przymiotników. W każdej z nich dodatkowo wydzielono sekcję poświęconą funkcji wzmacniającej prefiksów, prefiksoidów oraz sufiksów. W części opisującej proces dezintensyfikacji opisano rolę prefiksów i sufiksów, oraz formantów nieciągłych, prefiksarno-sufiksalnych.

Rozdział piąty jest poświęcony kategorii intensywności w polskich i słowackich czasownikach. Wyodrębniono tu trzy podrozdziały dotyczące: intensyfikacji, dezintensyfikacji czasownika oraz czasowników ekspresywnych, w których widoczna jest interesująca kategoria. W rozdziale szóstym wskazano te przymiotniki i czasowniki, które mają w swoją podstawę wpisany komponent intensywności. Rozróżniono intensywność w przymiotnikach, obrazowaną na przykładzie leksemów parametrycznych, dających się definiować przez stopień wyższy (*bardzo* oraz *duży* = *większy niż...*) oraz na przykładzie wyrażanych przez czasowniki kategorii pojęciowych *dźwięk*, *szybkość*, *siła*.

Wnioski z przeprowadzonej analizy wskazują na liczne podobieństwa pomiędzy typologicznie bliskimi językami. Zauważone różnice dotyczą kwestii szczegółowych: w języku polskim jest większy zasób wykładników morfologicznych wskazujących na proces intensyfikacji, w słowackim natomiast bogatszy jest repertuar afiksów, oznaczających dezintensyfikację. Tu również częściej krzyżuje się z intensywnością kategoria ekspresywności. W obrębie czasowników zauważono szerszy zestaw prefiksów modyfikujących derywaty czasownikowe w języku polskim, analiza ukazała też większą polifunkcyjność polskich przedrostków werbalnych w ramach wyróżnionych grup rodzajów akcji czasownika.

Słowa kluczowe: kategoria intensywności, intensyfikacja, dezintensyfikacja, atenuacja, intensyfikator, dezintensyfikator, rodzaj akcji czasownika, czasownik ekspresywny, prefiks, sufiks, prefiksoid, formant prefiksalnie-sufiksalny

Redakcja, redakcja techniczna i łamanie
Michał Noszczyk

Projekt okładki
(z wykorzystaniem rysunku
dziesięcioletniej Kingi Sojdy, córki autorki)
Tomasz Tomczuk

Korekta
Marzena Marczyk

Redaktor inicjujący
Przemysław Pieniążek

Nota copyrightowa obowiązująca do 30.06.2023:
Copyright © 2022 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzysiamy otwartej nauce. Od 1.07.2023 publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna monografii zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu
w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-3114-9006>

Sojda, Sylwia
Intensyfikacja i dezintensyfikacja w języku
polskim i słowackim / Sylwia Sojda. Wydanie I. -
Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2022

<https://doi.org/10.31261/PN.4129>

ISBN 978-83-226-4225-2

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-4226-9

(wersja elektroniczna)

Wydawca:
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail:wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa:
Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7–9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Arkuszy drukarskich: 21,25. Arkuszy wydawniczych: 18,0.
Publikację wydrukowano na papierze 90 g. PN 4129. Cena 34,90 zł (w tym VAT).